Váza - Millenniumi ornamentikával

Kerámia- és üveggyűjtemény

Leltári szám:	1350
Gyár / műhely:	Zsolnay-gyár (Pécs)
Készítés ideje:	1895 - 1896
Készítés helye:	Pécs
Jelzés:	a váza talpán masszába nyomva, ill. eosin mázban, kettős körben: ZSOLNAY PÉCS 4296 (façon szám); ZSOLNAY PÉCS-Xe SIECLE
Anyag:	porcelánfajansz
Technika:	korongozott; színes eosinmázakkal festett
Méretek:	magasság: 34 cm szájátmérő: 12,3 cm talpátmérő: 9,6 cm

A váza felületét díszítő, fémlüszterrel festett keleties motívumok – melyek a Zsolnay-gyári dekorkönyvben 2431. szám alatt találhatók be rajzolva – két bizánci selyemszövet mintáját követik, melyeket a középkor óta a burgundiai Sens székesegyházának kincstárában őrznek. A katedrális gazdag textilgyűjteményéről a *Gazette des beaux-arts* című folyóirat 1880. évi számában jelent meg részletes ismertetés, amely a Zsolnay-váza dekorjához előképül szolgáló selyemszövetek reprodukcióit közölte. (Anatole de Montaiglon: *Antiquités et curiosités de la ville de Sens. IV. Les étoffes du Trésor de la cathédrale*. Gazettedes beaux-arts, 22. [1880], 242–261.)

A váza testét díszítő, egymással szembeforduló griffek és őzbakok alakjaiból, valamint palmettákból álló minta a 3. században élt első Sens-i püspök, Szent Savinien ereklyetakarójaként (*suaire*) ismert selyemszövet mustráját követi (lásd itt). A 19. században a szövetet 10. századi emlékként tartották számon (az újabb kutatások a 12–13. századra datálják), erre utal a váza alján olvasható *X.e siecle* felirat is. A szövet perzsa-szasszanida eredetű ornamentikája tehát minden bizonnyal mint a honfoglalás idejéből származó keleti díszítmény keltette fel Zsolnay Vilmos érdeklődését, aki a griff alakjában talán a sztyeppei népek mitikus madarát is felfedezni vélte.

Az állatalakos mintát a bizánci művészetre gyakorolt szasszanida hatás illusztrálására közli: Otto von Schorn: *Die Textilkunst : eine Übersicht ihres Entwickelungsganges vom frühen Mittelalter bis zur Gegenwart.* (Geschichte des Kunstgewerbes in Einzeldarstellungen, Bd. III.) Leipzig 1885, Fig. 7.

A váza nyakát ovális medallionok díszítik, melyekben oroszlánokkal küzdő harcos alakja látható. Ehhez a mintához egy másik, 6. századi bizánci selyemszövet, a Thébában mártírhalált halt 3. századi római keresztény legionárius, Szent Viktor ereklyetakarójának mustrája szolgált előképül (lásd itt és itt), amelyről már 1861-ben is megjelent egy színes litográfia. (Alfred Gaussen: *Portefeuille Archéologique de la Champagne*. Bar-sur-Aube 1861, p. 82. – lásd itt.)

Az oroszlánokkal küzdő hérosz alakját Montaiglon egy azonos témájú asszír reliefhez hasonlította, amelyet II. Sarrukín újasszír király (uralk. i.e. 721–705) horszábádi (Dúr-Sarrukín) palotájának feltárásáról 1847-ben szállítottak a Louvre-ba (lásd itt). Az oroszlánt legyőző hős alakját – amely gyakran feltűnik az ókori közel-keleti művészetben (lásd pl. itt) – hagyományosan a legendás mezopotámiai király, az oroszlánölő Gilgames ábrázolásaként, illetve a királyi hatalom jelképeként értelmezik.

A Zsolnay-váza jól érzékelteti, hogy a millennium táján a nemzeti stílus megformálása, azaz a magyaros stílus (re)konstruálása során nemcsak a honfoglalás kori sírleletek ötvöstárgyaira támaszkodtak, hanem az azokhoz hasonló motívumokat alkalmazó bizánci és szasszanida textíliákra is. A korabeli ornamentika-kutatások a magyar népművészet számos motívumát a perzsa és szasszanida művészetből eredeztették. Így például a Pallas Nagy Lexikona 1896-ban megjelent *magyar viselet* szócikkben a régész Nagy Géza és Huszka József megállapítja, hogy "a szűr formája már az ókori méd-persa domborműveken feltünik s díszítése is, a pávaszemes virágok, rózsák, tulipánok stb. a szasszanidakori persa ornamentikának a maradványai."

A két emlékanyag motívumai közötti hasonlóságot Hampel József a perzsa-szasszanida művészetnek a sztyeppei

© 2012-2026, Minden jog fenntartva Iparművészeti Múzeum

népek motívumkincsére gyakorolt hatásával magyarázta: "És ha a történelem nem oktatna is a magyar nép keleti származására, az ő ékítményeik utalnának reá. Elemzésük oly vidékre vezet, ahol a VII-XI. században Krisztus után a keletrómai (bizánci) művészet és a perzsa ízlés hagyománya külön külön és együttesen is érvényesült. [...] Oroszország déli partvidékén kínálkozott ez áramlatok megfészkelésére, átváltoztatására és összekeverésére alkalmas vidék, ahol különösen az ötvösség a régi skitháktól kezdve már több mint egy évezred óta virágzott és amelynek földje megóvta az ott végbement ízlés-változások legtöbb tanuságát. [...] A sassanida mustrák után a bizánci császári selyemszövő gyárban másoltatott mustrákkal díszített szövetek kora a Krisztus utáni VIII-X. századokra talál, tehát ugyanarra az időszakra, melyben a honfoglalók ékszereinek díszítése is keletkezett. Megvan a hasonlatosság az egyszerűsített levelekké változott, ketté metszett palmetta idomában és megvan a növényi formákat egybefűző compositiók összetételében is. Nyilvánvaló tehát, hogy a szövetek készítői és az ezüsttárgyakat készítő ötvösök közös minta után dolgoztak." (Hampel József: *A honfoglalók emlékei*. In: Árpád és az Árpádok. Szerk. Csányi Károly. Budapest 1907, 121.)

A Huszka József által az 1880-as évektől publikált magyar díszítőművészeti motívumok példái között a honfoglalás kori sírleletek mellett szintén ott sorakoznak a perzsa és szasszanida szövetek ornamensei is. Köztük azok a pávás, madaras motívumok, amelyek 19. századi népi változataiban Huszka az ősi magyar napkultusz továbbélésének bizonyítékát látta. (Huszka József: *Ornamentikai adatok a magyarok ős-történetéhez*. Századok 26. [1892], 537-549:545.)

A váza – amely feltehetően szerepelt az 1896. évi ezredéves kiállításon – tehát annak a millennium idején készült Zsolnay-gyári tárgysorozatnak része, amely a legendás múlt, a magyar őstörténet tárgyait képzeletbeli, romantikus módon alkotta újjá, ezáltal idézve meg a kelet felől új hazába vándorló, honfoglaló magyarok világát.

Irodalom

- Szerk.: Pataki Judit: *Az idő sodrában. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek története*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2006. - Nr. 33. (Csenkey Éva)
- Szerk.: Mikó Árpád, Sinkó Katalin: *Történelem - kép. Múlt és művészet kapcsolata Magyarországon*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2000. - Nr. XV-15. (párdarab)
- a kiállítást rendezte: Batári Ferenc, Vadászi Erzsébet: *Historizmus és eklektika. Az európai iparművészet stíluskorszakai*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1992. - Nr. 263.
- Csenkey Éva: *A magyar szecesszió kerámiaművészete*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1985. - Nr. 27.
- Szerk.: Jakabffy Imre: Décor byzantin sur quelques vases Zsolnay. *Ars Decorativa 5*, 1977. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1977. - 151-156. (Darkó Jenő)

